

VINSENSIUS ADI GUNAWAN MEKA

***Misa Adat* – msza święta inkulturowana w regionie Manggarai
na wyspie Flores (Indonezja)**

Misa Adat – Inculturated Mass in the Manggarai region of Flores (Indonesia)

Manggarai jest jednym z wielu regionów wyspiarskiej Indonezji¹, który wyodrębnia się odmiennym obyczajem, językiem lokalnym a nawet cechami fizjonomicznymi ludzi w nim zamieszkałych. Jest częścią zachodnią wyspy Flores, która należy do Małych Wysp Sundajskich, ale i obejmuje kilka mniejszych okolicznych wysepek (wysepki Komodo, Rinca, Bidadari, Mules). Obejmuje terytorium 7136,4 kilometrów kwadratowych². W roku 2008 Manggarai liczyło około 700 tysięcy mieszkańców. Tak jak cała wyspa Flores, która stała się katolicką enklawą, Manggarai z największą liczbą mieszkańców stanowi również region o przeważającej liczbie katolików (w 2004 roku liczyło 615 330 wiernych, co stanowiło 96% mieszkańców)³. Na mapie kościelnej Manggarai znany jest jako diecezji Ruteng (powstała 3 stycznia 1961 r.)

W niniejszej prezentacji autor pragnie przedstawić *Misa Adat*, stanowiące ciekawą rzeczywistość w duchowości Manggarajczyków. Zaczynając od omówienia *adatu*, przejdziemy do refleksji nad potrzebami i owocami inkulturacji. Na koniec ukażemy czym jest wspomniana Msza święta i czy jej forma różni się od tej wskazanej w Mszałe Rzymskim.

¹ Indonezja jest krajem wyspiarskim, w którym mieszka 250 milionów mieszkańców. Odnotowano tam ponad 300 grup etnicznych z odrębnymi obyczajami i językami, co czyni ten kraj jedną z najbardziej różnorodnych krain na świecie. Różne źródła podają zróżnicowaną liczbę wysp. Według *Wielkiej Encyklopedii Geografii Świata* (t. 8, Poznań, 2000, s. 162), Indonezja liczy 13 677 tysięcy wysp i wysepek, o łącznej powierzchni 1 904 443 km², z czego około 6000 wysp jest zamieszkałych.

² D. N. Toda, *Manggarai Mencari Pencerahan Historiografi*, Ende 1999; M. Erb, *Contested time and place: Constructions of history in Todo, Manggarai (Western Flores, Indonesia)* „Journal of Southeast Asian Studies” (Singapore) 28 (1997) nr 1.

³ Por. <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/drute.html> (25.11.2009).

I. ADAT W KULTURZE MANGGARAJCZYKÓW

Zanim przedstawimy czym jest *Misa Adat*, niezbędne jest naszkicowanie „adatowego” oblicza życia ludzi w Manggarai. Manggarajczycy, tak jak to czynią inni mieszkańcy Indonezji, wcielają w swoje życie i pielęgnują własne tradycje przyjęte i odziedziczone od przodków⁴. Obyczaje, tradycje i prawo nimi rządzące określa się w języku indonezyjskim mianem *adat*. Określenie to oznacza drogę życiową, wskazówki życiowe, sposób życia⁵. Przyglądając się bliżej funkcjom społecznym *adatu*, można stwierdzić, iż jest on systemem społecznym kierującym wszystkimi aspektami życia⁶. Konstytucja Indonezji z 1945 roku również potwierdza i popiera tę rzeczywistość, która jest mocno i głęboko odczuwalna w całym tym różnorodnym kraju. Pomimo wielu wysiłków ustosunkowania prawa na poziomie krajowym, na poziomie lokalnym ludzie są wierni swoim zwyczajowym regułom i praktykom, przetrwałym poprzez *adat*⁷.

Adat odnosi się do kulturowych przekonań, praw i obowiązków, obyczajowego prawa i systemów sądowniczych, praktyk zwyczajowych i samorządowych instytucji. Obejmuje on zarówno porządek moralno-społeczny, cześć oddawaną przodkom zakorzenioną w dawnych wierzeniach, jak również konkretniejsze lokalne tradycje, takie jak zaślubiny, chrzciny, rytuały wokół zmarłego, otwarcie sezonu uprawy ról, zbiorów i plonów. Należy do niego również sfera życia artystycznego, a więc pieśni, opowieści ludowe, stosowanie odpowiednich instrumentów muzycznych towarzyszących rytuałom i tradycyjnym obrzędom⁸. Konceptję *adat* można w pewnym sensie traktować jako twór holenderski. Holenderski gubernator Van Vollenhoven po raz pierwszy użył pojęcia *adat* jako prawa do definiowania obyczajów niestandardowych i prawa zwyczajowego. *Adat* nie jest martwy, stale się rozwija, również współcześnie⁹.

Kiedy Manggarajczycy rozmawiają o *adacie*, odnoszą się do niego na kilku poziomach¹⁰. Na pierwszym poziomie chodzi o odniesienie do „starych, dobrych czasów”, kiedy Manggarai było królestwem, a najwyższym organem w ramach struktury *adat* był król, który był jednocześnie ostatecznym arbitrem i sędzią

⁴ Por. M. Erb, *Adat Revivalism in Western Flores*, w: J. Davidson, D. Hanley (red.), *The Revival of Tradition in Indonesian Politics*, Singapur 2007, s. 247-274.

⁵ Por. *Kamus Besar Bahasa Indonesia* [Wielki Słownik Języka Indonezyjskiego, wydany przez Ministerstwo Edukacji i Kultury], Jakarta 1989.

⁶ Por. P. Webb, *Adat and Christianity in Nusa Tenggara Timur: Reaction and Counteraction*, „Philippines quarterly of culture and society” (Cebu City), 14 (1986) s. 339.

⁷ M. Moira Moeliono, *The Drums of Rura: Land Tenure and the Making of Place in Manggarai, West Flores, Indonesia*. Dissertation, University of Hawaii 2000, s. 33.

⁸ M. J. Kartomi, *Music and Ritual of Pre-Twentieth Century Origins in Manggarai, West Flores*, „Review of Indonesian and Malaysian Affairs” (Sydney) 35(2001), nr 1, s. 81.

⁹ P.J. Burns, *The Leiden Legacy. Concepts of Law in Indonesia*, Jakarta 1999, s. 110.

¹⁰ Por. M. Erb, *Adat Revivalism in Western Flores*, Singapur 2007, s. 247-274.

Instrumenty ludowe: bębny (gendang) i gong (nggong)

Procesja chóru ludowego i służby liturgicznej

w konfliktach¹¹. Na drugim poziomie *adat* w Manggarai dotyczy powiązań między klanami i rodzinami, jedności ludzi we wspólnotach podstawowych. Poziom trzeci dotyczy gruntów i praw kraju, który z kolei opiera się na relacjach pokrewieństwa.

Symbolem suwerenności adatu są: *mbaru gendang* – dom rytualny, w którym odbywają się rytuały i przechowuje się bębny (*gendang*); *lingko* – grunt uprawny; oraz *compang* – ołtarz z kamieni, wokół którego zazwyczaj odbywają się tradycyjne rytuały (składanie ofiar z zwierząt). Powiązanie *mbaru gendang* z systemem posiadania ziemi (*lingko*) wyraża się w filozofii *gendang one, lingko peang* (bęben wewnątrz, grunt na zewnątrz)¹².

Wszelkie *adatowe* (tradycyjne) uroczystości w Manggarai odbywają się w obrębie tych trzech punktów. *Penti* (nowy rok agrarny), *Rame beo* (otwarcie nowej wioski/osiedla), *Palak wina* (obrzędy wokół zamążpójścia), *Kelas* (wokół zmarłego) lub *Wa'u wa tana* (wokół narodzin). Wszystkie one odbywają się lub rozpoczynają i kończą się w *mbaru gendang*. Wówczas ludzie wykonują ludowe i tradycyjne tańce i śpiewają w nim lub wokół *compang*. A w *lingko* składa się ofiarę z kur lub świń podczas *Penti* i *Rame beo*¹³.

W języku manggarajskim istnieje wyraz *adak*, co oznacza królestwo lub teren podwładny. Król (*kraeng adak*) posiada władzę i panowanie nad nim, nie tylko z racji odziedziczonej sukcesji, ale również dlatego, że jest znawcą obyczajów, obrzędów, rytuałów i tradycji¹⁴. Dwuwyrząd *adat istiadat* odzwierciedla węższy sens, co oznacza wyłącznie obyczaje panujące w danym okręgu, jako swoisty „savoir vivre” danego rejonu¹⁵.

II. MISA ADAT – LITURGIA INKULTUROWANA

Wołanie Soboru Watykańskiego II o uszanowanie szlachetnych cech i wartości każdej kultury znalazło również swoje odbicie w poczynaniach w ramach życia liturgicznego w krajach misyjnych. Nie należy żadnej tradycji zniszczyć i odrzucać w imię idei misyjnej Kościoła, lecz należy je zgłębiać, przeżywać oraz uwypuklać najcenniejsze wartości¹⁶. Poczynania te współcześnie znane nam są

¹¹ Por. R. Lawang, *Konflik Tanah di Manggarai, Flores Barat: pendekatan sosiologi*, Jakarta 1999.

¹² Por. M. Erb: *The Manggaraians*, Malezja 1999.

¹³ Por. M. Erb, *Contested time and place*, Singapore, 1997.

¹⁴ J. A. J. Verheijen, *Kamus Manggarai-Indonesia*, Haga 1967.

¹⁵ Por. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*, Jakarta 1989.

¹⁶ M.in. *Ad gentes* 11; *Gaudium et spes* 44; *Lumen gentium* 17; *Evangelii nuntiandi* 20, *Redemptoris missio* 25; *Slavorum Apostoli* 16-26.

Męska część chóru ludowego

Procesja z darami w trakcie mowy rytualnej TOROK

jako inkulturacja¹⁷. Jest ona wszczęciem wiary i życia chrześcijańskiego w kulturę ludzką. Słowo *inkulturacja* w swej istocie oznacza wewnętrzne przekształcenie autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwie i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnych kulturach¹⁸. Poprzez inkulturację Kościół i dana kultura wzbogacają się wzajemnie, choć nie ma to być „mieszaniną” wiary z kulturą¹⁹. Ewangelia przyjmuje i szanuje wartości danej kultury i dana kultura podporządkuje się Ewangelii jako najwyższemu prawu ludzkiej miłości²⁰.

Echo posoborowe wzmogło zamiary Kościoła lokalnego w Manggarai, by iść dalej w łączności z miejscową bogatą kulturą²¹. Najprostszą formą inkulturacji od początku stosowaną w Manggarai było używanie miejscowego języka w nauczaniu katechizmu i w liturgii²². Ta forma należała do wewnętrznego obszaru inkulturacji *ad intra* (liturgia, duchowość, teologia, i dyscyplina kościelna)²³. Co niektórzy posuwali się dalej, skomponowali pieśni w językach lokalnych lub malajskim na wzór pieśni ludowych danego rejonu. Z inicjatywy pierwszego biskupa w Manggarai, holenderskiego misjonarza Wilhelma van Bekkuma SVD powstał zbiór pieśni *Dere Serani* (Śpiewy święte). Zaprosił on miejscowych znawców kultury i obyczajów (*adat*) oraz kompozytorów i skłonił ich do pracy

¹⁷ Pierwszym, który wprowadził termin pokrewny do pojęcia „inkulturacja” – *catholicisme inculturé* – był ojciec Joseph Masson, na zakończenie pierwszej sesji Vaticanum II. Po zakończeniu Soboru żaden z jego dokumentów nie zawierał wyrażenia *inkulturacja*, ograniczając się jedynie do użycia terminów: przystosowanie, dostosowanie. Por. A. Zając, *Inkulturacja w Obszarze Muzyki Liturgicznej wobec wyzwań społecznej muzycznej popkultury*, (Fragmenty referatu wygłoszonego na ogólnopolskim kongresie „Musicam Sacram Promovera”. Kraków 2005). Por. też J. Różański, *Wokół koncepcji inkulturacji*, Warszawa 2008, s. 28.

¹⁸ *Redemptoris missio* 52; por. *Gaudium et spes* 58.

¹⁹ Por. Wywiad z floresyjskimi muzykami zajmującymi się muzyką liturgiczną, oo. Danielem Kiti SVD, Petrussem Wani SVD, Emanuelem Wero SVD i Johnem Ghono SVD, w: M. Popławska, *Christian Music and Inculturation in Indonesia*, (rozprawa doktorska na Wesleyan University), Middletown (USA) 2007, s. 279n.

²⁰ *Slavorum Apostoli* 18.

²¹ M. J. Kartomi, *Change in Manggarai Music and Ritual in the Twentieth Century*, “Review of Indonesian and Malaysian Affairs”, 1(1983), nr 3.

²² Do dziś przyjmuje się w katolicyzmie określenia Boga, których używano w rodzimych tradycjach na określenie Najwyższej Istoty w językach lokalnych. Np. w języku manggaraiskim używa się określenia: *Mori Kraeng* = Pan Właściciel, albo *Mori agu Ngaran* o tym samym znaczeniu. Por. H. Gzella, *Imiona Boże u ludów*, w: R. Malek, W. Wesoly (red.), *W służbie Słowa Bożego*, Płock 1978, s. 255 n; S. Wyparło, *Szczęście jest w nas...*, „Misjonarz” (1986), nr 3, s. 14-15. W języku dawańskim na wyspie Timor: *Uis Neno*, co znaczy Niebo-Ziemi, czyli Pan nieba i ziemi. Na temat przyjętych pojęć i obrzędów Por.: J. Czachorek, *Echa posoborowe*, „Verbinum” (1977), nr 3, s. 131-132, także H. Jerzmański, *Lolo liman – rozmowa z o. Bartkowiakiem*, „Misjonarz” (1985), nr 5, s. 10;14-15.

²³ Por. A.A.R. Crollius, *Inkulturacja*, w: S. Karotemprel (red.), *Kościół misyjny. Podstawowe studium misjologii*, Warszawa 1997, s. 125-134.

Widok tancerzy Raga-Sae i dyrygenta chóru ludowego

*Widok ołtarza
i chóru
w czasie Misa Adat*

nad adaptacją tradycyjnych rytualnych melodii do tekstów liturgicznych²⁴. W tymże śpiewniku można znaleźć wiele pieśni o motywie manggarajskim, które często zostają wykorzystywane w *Mszach adatowych*. Przystosowywano także inne elementy lokalnej tradycji do życia liturgicznego, takie, jak: taniec i instrumenty (bębny i gongi). Przyjęto również szaty liturgiczne (ornaty, stuły i stroje służb liturgicznych – ministrantów) ozdabiane elementami manggarajskimi. Dzisiaj w całej Manggarai można również spotkać kościoły w kształcie tradycyjnego, okrągłego domu w Manggarai (*mbaru gendang* lub *mbaru niang*). W taki sposób Ewangelia zaczęła głębiej docierać do umysłowości ludu Indonezji²⁵.

III. MSZA ŚWIĘTA ADATOWA

W liturgii w Indonezji można spotkać dwie nazwy: *Misa adat* i *Misa inkulturasi* (Msza św. inkulturowana). Merytorycznie łatwiej jest nam zrozumieć drugą nazwę zawierającą wymogi soborowe. Określenie *Misa adat* jest rzadziej spotykany w Indonezji²⁶. Terminologia ta nie została jeszcze oficjalnie wprowadzona do ksiąg ani dokumentacji liturgicznych. Nie oznacza to jednak, że nie jest ona znana wśród katolików Indonezji. Badacze kultury i muzyki Manggarai nie używali go raczej ze względów poprawności terminologicznych, ale śmiało można stwierdzić, iż *Misa adat* jest manggarajską wersją *Misa inkulturasi*²⁷. Odprawiana jest ona w święta: na Pasterce, w pierwszy lub drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia, w Nowy Rok, na Wielkanoc, podczas własnych świąt i jubileuszów parafialnych lub diecezji, oraz innych okazji, takich jak Msza św. prymicyjna, czy jubileuszowa²⁸. *Misa adat* sprawowana jest również na zakończenie agrarnej uroczystości Nowego Roku – *penti*.

Msza adatowa (Msza inkulturowana) jest zewnętrznie oparta na obyczajach

²⁴ M. J. Kartomi, *Change in Manggarai Music*, Sydney 1983, s. 67.

²⁵ O tym w listach do Ojczyzny pisali polscy misjonarze werbiści na początku lat 60-tych. Por.: List o. S. Wyparły z 8 X 1978, „Verbinum” (1978), nr 2, s. 97-100, także list o. T. Bartkowiaka z 10 IV 1966 r., „Verbinum” (1966), s. 15-17. Znajdują się w tych listach opisy inkulturacji, gdzie oprócz tańców, śpiewów i instrumentów wprowadzono komentarz po procesji z darami tzw. *torok*.

²⁶ *Misa adat* w Manggarai jest bardziej popularnie stosowanym określeniem niż w innych regionach, choć takie liturgiczne uroczystości także tam się odbywają. Różnią się jedynie motywem lub rodzajami elementów kulturowych takimi jak tańce i pieśni. K.E. Prier, założyciel i dyrektor Centrum Muzyki Liturgicznej (PML) w swoich publikacjach stosuje tylko określenie „Misa Inkulturasi”. Por. *Inkulturasi Musik Liturgi*, Yogyakarta 1998; *Instruksi tentang Inkulturasi Liturgi Romawi*, Yogyakarta 1995.

²⁷ Autor jako rodowity Manggarańczyk wychowywał się i czynnie brał udział w tego typu uroczystościach kościelnych. Ponadto *Misa Adat* brzmi bardziej swojsko i jest określeniem bliższym sercu aniżeli *Misa Inkulturasi*, jak to się stosuje w innych regionach Indonezji.

²⁸ K.E. Prier, *Instruksi tentang Inkulturasi Liturgi Romawi*, Yogyakarta 1995.

panujących w danym rejonie²⁹. M. Kartomi wskazuje podobieństwo rytuałów kościelnych do tradycyjnych obrzędów „błagalnych”: oba rytuały wykonuje się zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz, przy czynnym uczestnictwie ludu w śpiewach i grach na instrumentach³⁰. Cała Msza święta odprawiana jest w języku indonezyjskim, a pieśni wykonywane są w języku manggarajskim, przy ludowych tańcach w strojach również ludowych³¹. Instrumentami wiodącymi we wszystkich pieśniach i tańcach manggarajskich są bębny i gongi (orkiestra *nggong-tembong*), o różnych barwach i brzmieniach³².

Liturgiczne śpiewy mszalne zachowane są według *Mszahu rzymskiego*. Opisany poniżej przykład *Misa adat* stanowi refleksję autora, opartą na własnych doświadczeniach i różnych nagraniach. *Misa adat* odprawiana jest w następującej kolejności: *Introit*, *Kyrie*, *Gloria*, *Graduały*, *Alleluja*, *Offertorium*, *Sanctus*, *Agnus Dei*, *Postcommunio* i *Ita missa est*³³.

Introit oznacza wprowadzenie, wstęp, początek. Przede wszystkim rozumiemy to jako pieśń na wejście. W *Misa adat* pieśń na wejście ma charakter powitalny o treści *embong* lub *ndeng* – w j. manggarajskim oznacza to śpiew uciszający płaczące dziecko lub pochwalający je. Zazwyczaj część *Introitu* obejmuje całą paradę wejściową orszaku liturgicznego, a więc kapłana i służby liturgicznej, do ołtarza. W paradzie uczestniczą tancerze wykonujący taniec ludowy w rytmie *sanda* (trójkowy, potrójny). Przed rozpoczęciem Mszy świętej, przedstawiciel ludu wygłosi uroczyste powitanie Chrystusa w Eucharystii, kapłanów i wiernych. Takie powitanie powszechnie zrealizowane jest w kształcie *kepok/torok* z charakterystycznym, długim „Jooooo...”, u początku każdego zdania.

Kyrie jako wołanie do Boga o przebaczenie jest szczególnie charakterystyczne pod względem melodycznym i treściowym. Odczuwalny jest melizmatyzm, co dodaje barwy błagalności³⁴. Najczęściej pojawiającymi się zwrotami są *baeng* (zlituj się) i *somba* (błagamy). Wykonany jest bez tańca.

²⁹ Por. K.E. Prier, *Inkulturasi Musik Liturgi*, Yogyakarta 1998, s. 47n.

³⁰ M.J. Kartomi, *Change in Manggarai Music*, Sydney 1983, s. 69-70.

³¹ Misjonarz werbista od 1965 roku pracujący w Manggarai, o. Jan Olęcki pisał z Niższego Seminarium w Kisol o uroczystości 50-lecia pracy misyjnej w Manggarai: *W czasie uroczystej koncelebry nasi wychowankowie śpiewali adatową (obyczajową) Mszę św. po manggarajsku wykonując przy tym (z pewnymi zmianami) taniec rytualny przejęty z tutejszych, pogańskich zwyczajów. Proszę nie myśleć, że już zwariowaliśmy wprowadzając taniec do Kościoła i Mszy św., gdyż to wszystko ma aprobatę biskupią i jest zgodne z dekretami Soboru Watykańskiego II. Zapraszam wszystkich na adatową (adat = obyczaj, red.) Mszę św., a na pewno zgodzicie się na taki kult Najwyższego*. Por. List z 19 VII 1970 r., „Verbinum” (1970), nr 4, s. 46-48.

³² M. J. Kartomi, *Change in Manggarai Music*, Sydney 1983, s. 83.

³³ M. Kartomi podaje również przykład treści takiej „Mszy adatowej”, znanej w Manggarai jako „Misa Inkulturasi Paskah” (Msza Św. Wielkanocna Inkulturowana). Por. tamże, s. 83-87.

³⁴ Kunszt określił ten melizmatyzm jako „negligent”. Por. J. Kunszt, *Music in Flores*, Leiden 1942, s. 92.

Gloria jako chwalenie Boga w *Misa adat* charakteryzuje się dynamizmem, przyspieszonym tempem, w stylu *mbata*³⁵. Występuje tu często zwrot *naring* (chwała). Temu śpiewowi także nie towarzyszy taniec.

Zamiast psalmów często wykonywane są pieśni ludowe w kształcie zwrotkowym, wyrażające treści mniej więcej podobne do wybranych psalmów do danej uroczystości liturgicznej lub błagające Ducha Świętego o oświecenie umysłu do słuchania i zrozumienia słowa Bożego w czytaniach. W niektórych rejonach *Alleluja* jest śpiewane w stylu ludowym, z tańcem poprzedzającym procesję z Ewangeliażem do ambony przez środek kościoła. *Credo* jest śpiewane w motywie *danding*³⁶.

Offertorium to część liturgiczna, która w *Misa adat* trwa najdłużej³⁷. Procesję prowadzą tancerze a na jej końcu, przed darami niesionymi przez przedstawicieli grup społecznych ubranych w strojach ludowych, idzie przedstawiciel ludu. Wygłasza wspomniane już wyżej *kepok*, ale tym razem przypominając podobieństwo obu ofiarowań. W tym czasie tancerze wykonują taniec *raga* wokół ołtarza przy akompaniamencie pieśni ludowych. Po zakończeniu pieśni Msza jest kontynuowana.

Sanctus i *Agnus Dei* wykonywane są również bez tańca. Motywem może być *mbata* lub *sanda*. Natomiast pieśni na Komunię i po Komunii zazwyczaj są bardzo pogodne, przedstawiają tajemnice Boga, opowieści biblijne a także wyrażają mądrości ludowe. Taniec następuje dopiero na *Postcommunio*, kiedy rozdawanie Komunii świętej jest zakończone.

Procesję wyjściową kapłanów ze służbą liturgiczną również prowadzi korowód taneczny. Ogólnie jest to taniec bardzo radosny w rytmie *mbata*, a pieśń zaprasza lud do radowania się w Bogu za dary, które otrzymuje.

*

Papież Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Africa* (14 września 1995 r.) podkreślał, iż „*synteza kultury i wiary jest potrzebna nie tylko kulturze, ale rów-*

³⁵ *Mbata* jest 3-częściowym śpiewem o równoległym (paralelnym) dwuwierszu. Dosłownie to słowo oznacza: śpiewać siedząc razem. Por. M. Kartomi, *Music and Ritual*, Sydney 2001, s. 93.

³⁶ *Danding* jest to śpiew „solo-response”, śpiew naprzemienny, wykonywany na zewnątrz chodząc w kole. Tamże.

³⁷ Rytuał „bawołobicie” (*paki kaba* w j. manggarajskim) ma miejsce podczas *Penti* (nowy rok agrarny) lub *Kelas* (obrzędy wokół zmarłego). Posiada charakter dziękczynny wobec przodków oraz błagalny o pomyślnie zbiory (w *Penti*) i o spokojny odpoczynek dla zmarłego (w *Kelas*). Podczas tego rytuału, w towarzystwie tancerzy wykonujących taniec *raga*, przedstawiciel klanu lub najbardziej poważana postać w społeczeństwie uderza maczetą (*kope*) w związanego już do tego celu bawoła kilkakrotnie aż zwierzę skona. Dokonuje się to oczywiście w strojach ludowych. Następuje tu pewne podobieństwo. W Eucharystii Chrystus ofiaruje samego siebie za nas, a w obrzędzie tradycyjnym zwierzę stanowi ofiarę dziękczynną.

niez wierze, gdyż wiara która nie staje się kulturą nie jest wiarą w pełni przyjętą, przemyślaną i wiernie przeżywaną. Podobnie później napisał w *Ecclesia in Asia* (6 listopada 1999), że synteza ta doprowadza do odnowy kultury a jednocześnie wiara czerpie pozytywne elementy z danej kultury. *Misa adat* jako Msza święta inkulturowana jest dziełem wieloletniej i żmudnej pracy nad wspomnianą syntezą. Ma w niej miejsce spotkanie wiary z kulturą manggarajską, wzajemnie się ubogacając i uświęcając. Wierzę, że proces inkulturacji w Kościele lokalnym w Manggarai nieustannie podąża nowszymi drogami i płaszczyznami, które mogą być dynamicznym sposobem przedstawienia Chrystusa jako jedyne Zbawiciela.

SUMMARY

In Manggarai region, on the Flores island (Indonesia), was developed an interesting form of Mass adapted to the local culture. It has been named "Misa Adat". In this article at first the author discusses the problem of "adat". This tradition makes important reality in the spiritual life of people living there. The article makes an attempt of reflection on spiritual needs and the fruits of this adaptation. At the end the author points at the differences of such liturgy compared to the traditional form of liturgy of Eucharist described in the Roman Missal.

Key words:

Misa Adat, Flores, Manggarai, Inculturation, Inculturated Mass

Słowa kluczowe:

Misa Adat, Flores, Manggarai, Inkulturacja, Msza św. inkulturowana